

ПЕТРОВА К. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КАТЕГОРІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЗА НАЯВНОСТІ У ЇХ СКЛАДІ РЕАЛІЙ З ОГЛЯДУ НА ЇХ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається фразеологічний пласт іспанської мови з точки зору лінгвокультурних досліджень. На фразеологічному рівні досліджується зв'язок культури і історії народу з його мовою. На основі аналізу мовного матеріалу досліджуються одиниці і реалії, які містять у собі національно-культурний компонент значення.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічна одиниця, національно-культурний компонент, групи, побут, реалія, назви, традиції, історія.

В статье рассматривается фразеологический пласт испанского языка с точки зрения лингвокультурных исследований. На фразеологическом уровне рассматривается связь культуры и истории народа с его языком. На основе анализа языкового материала изучаются единицы и реалии, которые в своем составе имеют национально-культурный компонент значения.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологическая единица, национально-культурный компонент, группы, быт, реалія, названия, традиции, история.

This article is focused on a study of phraseological layer of a Spanish language from the point of view of linguocultural researches. On the phraseological level connection between culture, history of a nation and its language is studied. On the basis of analysis of language material, units and realities, which have a national-cultural component meaning are investigated.

Key words: phraseologist, idiom, national-cultural component, groups, way of life, reality, names, traditions, history.

Актуальність статті зумовлена цікавістю до вивчення сучасною лінгвістикою культурного фактору в мові та її одиницях. Для вивчення культурно-психологічних та історичних особливостей становлення нації, поділ фразеологічних одиниць на групи і подальше дослідження значень фразеологізмів та наявних у них реалій, є дуже важливим.

Петрова К. С.

Метою дослідження є класифікація фразеологізмів за реаліями, які наявні в їх складі і виявлення їх етимологічних особливостей.

Предметом статті є дослідження особливостей утворення фразеологічних одиниць, їх трактування і виявлення лінгвокультурного забарвлення.

Об'єктом статті є фразеологічні одиниці іспанської мови і наявні в їх складі реалії.

Матеріалом дослідження слугували фразеологізми іспанської мови, до складу яких входять різні реалії. Матеріал був отриманий шляхом суцільної вибірки з фразеологічних та тлумачних словників іспанської мови та художніх текстів іспанських письменників [8; 11–16].

Елемент наукової новизни полягає у наведенні кількох класифікацій фразеологічних одиниць, з урахуванням їх лінгвокультурних особливостей.

Об'єктом фразеології як мовознавчої дисципліни є сукупність усіх фразеологізмів мови. Одним із основоположних питань фразеології є питання про основні особливості фразеологізмів у порівнянні з вільними словосполученнями.

Фразеологія пропонує різні типи класифікацій фразеологічного складу мови в залежності від властивостей фразеологічних одиниць та методів їх дослідження. Класифікацію фразеологізмів вчені здійснюють на основі різних ознак. У сучасному мовознавстві відомі кілька типів класифікацій, в основі яких лежать різноманітні критерії. Зазвичай, виокремлюють семантичну, генетичну, функціональну, ідеографічну, експресивно-стилістичну, морфологічну, синтаксичну класифікації та класифікацію фразеологізмів з погляду їх лексичного складу, структури.

Для дослідження лінгвокультурного аспекту фразеології, перш за все потрібно дати визначення лінгвокультурології. Російський історик культури та культуролог В. С. Біблер дає наступне пояснення: “лінгвокультурологія – це комплексна наукова дисципліна, що вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в їх функціонуванні і відображає цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності їх

мовного і культурного змісту” [1:104]. Як частина лінгвістики, лінгвокультурологія є новою галуззю, тому в ході її вивчення виникає багато питань і з’являються все нові питання, не дивно, що увага багатьох науковців прикута саме до вивчення лінгвокультурного аспекту мови. Лінгвістичні дослідження, пов’язані з лінгвокультурологією розкривають питання етносвідомості, мовної філософії, культурних компонентів у семантиці мовних знаків і текстів [2:19].

На думку науковців, саме фразеологізми відображають особливе бачення світу загалом та окремих ситуацій [3:45]. Тож запропонований аналіз прагмасемантики фразеологізмів іспанської мови ілюструє здатність досліджуваних фразем у процесі комунікації відображати *національну специфіку мови*, тобто певні ознаки, що безпосередньо чи опосередковано відображають як інтралінгвістичні, так і екстралінгвістичні особливості, властиві носіям мови [4]. Для розкодування фразеологізму і розуміння його культурної специфіки науковці звертаються до культури та історії і розшифровують наявні у фразеологічних одиницях слова і реалії, які розглядають саме у руслі історичного і культурологічного розвитку народу [5:193]. Таким чином, слова, які складають фразеологізм стали не лише лексичними одиницями, вони почали нести певне культурне навантаження.

На фразеологічному рівні зв’язок історії і культури народу з мовою проявляється особливо яскраво, національна своєрідність фразеологізмів обумовлена особливими умовами культурного і суспільного життя народу – носія мови. Особливість фразеології саме в історичному аспекті полягає у тому, що у фразеологічних одиницях зберіглися давні слова, граматичні форми і граматичні конструкції, які вже вийшли із вжитку. Але фразеологізми “законсервували” не лише форму, разом з нею вони зберігли зміст,- національні звичаї, вірування, легенди, образне бачення світу [6]. На основі аналізу мовного матеріалу, А. В. Вернер [7] показав, що найбільш продуктивні одиниці, які містять у собі національно-культурний компонент значення є наступні:

1) виробнича діяльність людей;

- 2) різноманітні реалії життя суспільства: традиції, норів людей, звичаї, забобони, упередження;
- 3) релігія, фольклор, міфологія;
- 4) інтернаціональні фразеологізми, пов'язані з висловами історичних особистостей;
- 5) літературні твори, легенди.

Поклавши в основу лінгвокраїнознавчий принцип, Вернер виділив чотири групи фразеологізмів, кожна з яких у свою чергу поділяється на кілька підгруп:

- 1) фразеологізми, що відображають особливості природно-географічної середовища: географія, клімат, пори року, погодні умови, рослинний світ, тваринний світ;
- 2) фразеологізми, які відображають професійну діяльність людей (ця група є найчисельнішою, до неї також відносяться фразеологічні одиниці, які пов'язані з різними видами спорту);
- 3) фразеологізми, які позначають історичні події і різноманітні побутові реалії (звичаї, ритуали, вірування) в різні періоди історії і життя народу;
- 4) фразеологізми, які відображають антропонімічні і топонімічні традиції народу.

У фразеологізмах з національно-культурним компонентом важливе місце приділяється реаліям [8]. В лінгвокультурології реалію ми розглядаємо як явище культури, а самою реалією при цьому може виступати слово чи словосполучення, яке означає ці явища (тобто відбувається змішання культурного явища і одиниці мови) [9]. По наявності реалій у фразеологізмах їх можна класифікувати. У даному дослідженні фразеологізми з огляду на наявні у їх складі реалії були поділені на наступний список груп: фразеологізми, пов'язані з історичними подіями, фразеологізми, пов'язані з традиційними професіями і ремеслами, фразеологізми, пов'язані з предметами і явищами традиційного національного побуту, фразеологізми, пов'язані з концептом *бик* та атрибутами кориди, фразеологізми, які містять у собі назви тварин і рослин, ономастичні фразеологізми, фразеологізми, які містять у своєму складі явища релігійного характеру та назви з Біблії, фразеологізми з географічними назвами і

фразеологізми з колоративним компонентом.

1. Фразеологізми, пов'язані з історичними подіями.

Особливістю фразеологізмів, функціонування яких обумовлене соціально-історичними факторами є відображення історичних подій, пов'язаних зі створенням нації. Із таких ідіом можливо отримати інформацію не лише про власне історичні події та їх характер, але і про їх вплив на людей в цілому. По суті, у фразеологізмах цієї підгрупи можна побачити, як саме народ сприймав ті чи інші історичні події та знайти той яскравий відбиток, який залишила історія на долі людей.

Наприклад, фразеологізмом, який пов'язаний з історичними подіями у Іспанії є *no hay moros en la costa* – все спокійно, немає небезпеки. “*Para conducir a la chica al colegio, sale (la sirvienta) hasta el portón, pares e decirse “no hay moros en la costa”, entra nuevamente y arrastra de la mano a Beatriz.*” [10:192]. *moros* – спільна назва людей, які мешкають на півночі Африки. Це слово пішло від латинського “*maugus*”, що означає “темне обличчя”, ще один варіант походження цього слова пов'язаний з географічною назвою – *Magreb*, яка раніше була більш відома як *Mauritania*, вірогідно за назвою цього регіону почали називати і населення, яке проживало на його території. А значення фразеологізму пов'язане з тим, що у 8 столітті маври почали завоювання іспанських територій і впродовж довгого часу панували в Іспанії і рухалися в глибину країни, захоплюючи нові і нові землі. Слово *берег* теж присутнє не випадково, адже маври походили з північних регіонів Африки і дістатися Піренейського півострову могли виключно морським шляхом, тому іспанці помічали загрозу, коли нападники вже висаджувалися на берег.

Інші фразеологізми, які можна віднести до цієї категорії: *Poner una pica en Flandes* (зробити щось важке, неможливе), *tomar las de Villadiego* (швидко втекти, наживати п'ятами).

2. Фразеологізми у складі яких присутні назви традиційних професій і ремесл.

Багато професій мають довгу історію і у свідомості народу представники окремих ремесл набули характерних для них якостей. Історично вже склалося так, що для виконання різних видів роботи,

людина має бути наділена конкретними вміннями і навичками. Саме зважаючи на якості і характерні особливості робіт і ремесел, їх назви склалися у фразеологічні одиниці. Одним із прикладів фразеологізмів з назвою професії є *a peón*. В іспанській мові слово *peón* перекладається як різнороб, підмайстер. Але для того щоб зрозуміти функціонування цього слова у фразеологічній одиниці необхідно дослідити його етимологічне походження. Це слово пішло від латинських слів “*pes, pedis*”, які перекладаються як “нога”. Прийшовши в іспанську мову це слово пов’язувалося з солдатами, які ходили пішки (напроти вагу тим, які їздили верхи). Згодом це слово стали пов’язувати з робітниками, які ходили по різних містах і селах та пропонували свою роботу.

До цієї групи також можна віднести фразеологізм *ser más cazador que un galgo* (бути успішним). Дослівно цей фразеологізм перекладається “бути кращим мисливцем, ніж хірт”.

3. Фразеологізми, які включають в себе назви предметів і назви явищ традиційного національного побуту.

Фразеологізми, значення яких пов’язане із повсякденним життям іспанців є надзвичайно цікавими для тих, хто вивчає іспанську культуру, адже вони демонструють цілісну картину буття іспанського народу в певний період його життя. Саме через побут, звичаї та повсякденне життя найяскравіше проявляється менталітет нації та її світогляд. Ця група фразеологізмів найближче торкається народу у його щоденній життєдіяльності. Серед цієї групи можна віднайти фразеологізми, які містять у своєму складі різноманітні реалії, ними можуть бути не лише оточуючі предмети, предмети побуту, а і предмети гардеробу. Наприклад у фразеологізмі *bravo bonete* “*No es tonto, es bravo bonete*”. [11:31]. *Bonete* це головний убір, що має чотирикутну форму, найчастіше головні убори такої форми носять представники духовенства або учені. Переклад цього фразеологізму – дурень, бовдур. Негативне забарвлення фразеологізму пов’язане зі словом *bravo*, воно має латинське походження і перекладається як “поганий”, отже від злиття слів, одне з яких є атрибутом освічених людей, а інше, власне, заперечує позитивні якості першого, дослівно ми отримуємо “поганого вченого”.

До цієї групи також можуть бути включені гастрономічні назви, адже їжа також є елементом щоденного життя і побуту: *comer jamón* має наступний переклад: плавати, як вареник у маслі; жити як, мед пити.

4. Фразеологізми, пов'язані з концептом *бик* і атрибутами кориди.

Для іспанців бик – не просто тварина, а національний культурний символ, корида, відповідно, ще з II ст. н.е. є невід'ємною частиною своєрідного *modo de pensar*. Підтверджує цей факт те, що зоосема *toro* в іспанській мові часто викорисотовується для опису людини і її якостей. Наприклад, для опису рис характеру людини можуть вживатися наступні фразеологізми: *más suelto que toro en prado* (свавільний, норавливий), *más corrido que un toro* (виверткий, хитрий; злобливий; підозрілий), *más fierro que un toro* (жорстокий, лютий). Для позначення поведінки людей можуть вживатися фразеологізми: *como los toros* (неввічливо, грубо), *haber toros y cañas* (гаряче сперечатися), *echar toros* (постійно задавати один одному питання – зазвичай про студентів перед іспитом), *toro bravo* (розлютований, готовий до нападу), *coger (tomar) a (el) toro por las astas (los cuernos)*- (узяти бика за роги, діяти рішуче), *echarle a uno el toro* (присоромити когось).

5. Фразеологізми, які містять у собі назви тварин і рослин.

За допомогою зоофразеологізмів маємо змогу відтворити культурно-ціннісну картину іспанського етносу як у діахронії, так і в синхронії, адже у повсякденному вжитку фразеологізмів має місце постійна актуалізація традицій. Зоофразеологізми можуть використовуватися для вираження емоційно забарвлених реакцій: *¡ni que fuera yo un mono!* – я? та нізащо!; *¡qué me pique culebra!* – хай мене чорти візьмуть, якщо я брешу!; *la ida del cuervo* – йди на всі чотири боки / я більше не повернусь. Також деякі фразеологізми можуть бути наділені спонуванням: *¡estírale, galgo, que mañana vas de caza!* – досить боки відлежувати!; *¡venga la mosca!* – жени гроші!; *¡a caballo!* – по конях!

Іспанські фразеологізми також часто мають у своєму складі назви рослин, це можна побачити у фразеологізмі *importar (no valer) un comino*. “*La democracia les importa un comino.*” [12:254]. *Comino* –

кмин, з етимологічної точки зору це дуже цікава лексична одиниця, адже має давні латинські і грецькі коріння. Якщо розглянути функціонування цієї давньої лексичної одиниці у фразеологізмі, то необхідно звернутися до значення цього слова у грецькій мові: ним позначали не лише рослину, воно мало додаткове значення, яке символізувало щось незначне, мінімальне. У даній фразеологічній одиниці слово має саме це трактування і таким чином виникає фразеологізм, який перекладається “не варте й дірки з бублика”, неважливо, байдуже, однаково.

6. Ономастичні фразеологізми.

До ономастичних фразеологізмів належать ті, що мають в своєму складі власні назви. До цієї групи можна віднести не лише імена, а і географічні назви, але така як ця група є дуже чисельною, у класифікації вона займає окреме місце. До ономастичних фразеологізмів відносяться імена і прізвища людей та героїв літератури або кіно [13]. Фразеологізм *se porta como un Quijote* означає поводитися, як дурень, влазити в чужі справи, дослівно – “вести себе як дон Кіхот”. Іншим відомим образом іспанської літератури є Сід, герой “Пісні про мого Сіда”. В літературі існує кілька легенд про цього героя, але спільною рисою цих творів є те, що герой у них змальовується хоробрим, кмітливим і відважним воїном, тому фразеологізм *ser mas valiente que el Cid* має позитивне забарвлення і може перекладатися дослівно “бути хоробрішим за Сіда”.

Також серед фразеологізмів з власними назвами можна виділити велику кількість з відомими і поширеними в Іспанії чоловічими і жіночими іменами. Одним із таких імен є *Juan*. Якщо проводити паралелі з українською мовою, то відповідником може слугувати ім'я Іван. Обидва ці імені є широкоживаними у різних конструкціях і фразеологічних одиницях. Наприклад, фразеологізм *buen Juan* означає доброго простака, тобто відповідати такій конструкції в українській мові може конструкція “Іван-дурник”. “*Importuno es el buen Juan*”. Синонімічне до цього значення має фразеологізм *Juan de buen alma* (простак, наївний, добряк) “*Si soy un veridico mulo, un Juan de buen alma que no sabe matar mosquito.*”

[14:132]. У цьому прикладі цікавим є те, що значення фразеологізму ще більше підсилюється через наявну конструкцію “*no saber matar mosquito*” – і мухи не образити.

7. Фразеологізми, які містять в своєму складі явища релігійного характеру та назви з Біблії.

Велика кількість фразеологічних одиниць в іспанській мові має біблійське походження або пов'язана з історією християнства. Це фразеологізми, які, відірвавшись від біблійного тексту, широко вживаються у мовленні, побутовому та літературному. Біблеїзми характерні для мов усіх християнських народів.

Серед Біблійних назв у фразеологічних одиницях часто зустрічається ім'я Христа, як у фразеологізмі *como Dios manda* - як треба, чинно. “*Allí los matrimonios viven como Dios manda, allí los siete pecados se fastidian, porque en cuanto asoman, lea caen encima los siete virtudes.*” “*Que no se crea que nosotros somos incapaces de vivir como Dios manda*” [15:80] у другому прикладі фразеологізм може відповідати українському виразу “як люди”.

У фразеологічних одиницях цієї групи може також вживатися слово *Cristo: hasta ver a Cristo* (напитися до нестями). До цієї групи фразеологізмів також можуть бути віднесені фразеологічні одиниці, які функціонують у мові завдяки Біблійним легендам. Серед них присутні наступні одиниці: *ecordar las ollas de Egipto* означає “із сумом згадувати про щасливе минуле”. Іншим прикладом може слугувати фразеологізм *aquello se ha vuelto una Babilonia* вживається для позначення галасу, метушні, безладу.

8. Фразеологізми з географічними назвами.

Специфіка топонімів як компонентів фразеологічних одиниць полягає в деномінації власних імен, перетворенні їх в апелюючи у складі фразеологізмів і виконанні ними функції узагальнення. Для фразеологізмів цієї групи характерною є відсутність стилістичної нейтральності, адже географічні назви, які є компонентами фразеологічних одиниць, можуть яскраво підкреслювати окремі якості та характеристики позначуваного об'єкта за рахунок образного компонента семантики. Реалії, що позначаються цією групою фразеологізмів, тісно пов'язані з географією та історією країни,

традиціями, притаманними мешканцям певних областей. Топоніми конденсують у собі своєрідний комплекс культури та психологію даного народу, неповторний спосіб його образного мислення. Гарну оцінку серед фразеологізмів із топокомпонентом в іспанській мові отримує також прекрасне та мальовниче місто Гранада, що славиться своїми садами: *Quien no ha visto Granada no ha visto nada* (хто не бачив Гранаду – не бачив нічого); *No hay peor cosa que ser ciego en Granada* (Немає нічого гіршого, ніж бути сліпим у Гранаді). У приказках також виражається захопленість іспанцями містом Севілья: *Quien no ha visto a Sevilla, no ha visto maravilla* (Хто не бачив Севільї, той не бачив чуда).

9. Фразеологізми з колоративним компонентом.

Колір, що за своєю природою є поняттям абстрактним, особливо тяжіє до символіки, яка широко представлена в іспанському фольклорі, релігії, мистецтві тощо. Кольори-символи існують в свідомості у вигляді єдності чуттєвого образу кольору і лексичної одиниці, які, відіграючи інформативну роль у реальному світі, стають символами різноманітних понять і явищ. Символіка кольору мотивується в національній мовній картині світу особливостями світосприйняття, ментальністю і комунікативною прагматичністю носіїв мови. Фразеологізм *temblar más que varas verdes* “тремтіти неначе кленовий листок” не виражає схвалення чи осуду, а лише констатує факт, що людина чогось боїться або хвилюється. *Lo que se dice temblando más que una vara verde* [16:98]; *estar en blanco, no distinguir lo blanco de lo negro*, що означає нічого не знати, бути неуком, невігласом; *caer de lo blanco a lo negro* “впасти з небес на землю”, *estorbar lo negro* “не вміти читати, бути неграмотним”.

Висновки і подальші перспективи дослідження: здійснюючи аналіз і класифікацію фразеологізмів, можна сказати, що поділ одиниць на окремі групи є умовним, бо деякі фразеологізми можуть бути віднесені до кількох груп одночасно, але разом з цим поділ фразеологічних одиниць на групи забезпечує більш детальний аналіз і, відповідно, більш широке трактування і розуміння фразеологічного пласту мови.

Здійснюючи класифікацію фразеологізмів за наявними у них реаліями, слід відзначити, що виділені групи є достатньо чисельними, однією з найбільших є група фразеологізмів, у складі яких присутні назви побутових предметів і традиційних явищ іспанської культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Библер В. С.* От наукоучения — к логике культуры. Два философских введения в XXI век. / Владимир Соломонович Библер. — М.: Политиздат, 1991. — 289 с.
2. *Баран Я. А.* Фразеологія у системі мови : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Ярослав Андрійович Баран; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 1998. — 391 с.
3. *Маслова В. А.* Homo lingualis в культурі / Валентина Авраамовна Маслова. — М.: Гнозис, 2007. — 320 с.
4. *Corpas Pastor G.* Las lenguas de Europa : estudios de fraseología, fraseografía y traducción. / Gloria Corpas Pastor— Granada : Comares, 2000. — P. 107–138, 303–320.
5. *Ужченко Т. Г.* Значення фразеологізму. Походження та будова фразеологізмів // Т. Г. Ужченко. Дидактичний матеріал з української мови. Лексика і фразеологія. — К.: Либідь, 1995. — С. 184–218.
6. *Caballero R.* Diccionario de modismos de la lengua castellana / Ramón Caballero. — Buenos Aires : El Ateneo, 1947. — 1181 p.
7. *Вернер А. В.* Семантическая и функционально-коммуникативная характеристика фразеологических единиц с культурным компонентом значения : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.19 “Загальне мовознавство” / А. В. Вернер - Москва, 1998. — 20 с.
8. *Испанско-русский фразеологический словарь* / [сост.: Э. И. Левинтова, Е. М. Вольф, М. А. Мовшович, И. А. Будницкая; под ред. Э. И. Левинтовой]. — М.: Русский язык, 1985. — 1074 с.
9. *Tristá Pérez A. M.* Estudios de fraseología y fraseografía del español actual / Antonia Maris Tristá Pérez.— Madrid : Iberoamericana, 1998. — P. 297–305.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. *Cacho J.* El negocio de la libertad / Jesús Cacho Cortés. — Madrid : Ediciones AKAL, 2000. — 651 p.
12. *Arce M.* Testamento en la montaña / Mmanuel Arce. — Barcelona : Destino, 1956. — 207 p.
13. *San Miguel E.* Historia de Felipe II, rey de España / Evaristo San Miguel. — Madrid : Destino, 1995 — 389 p.
14. *Muñoz Molina Antonio.* Plenilunio / Antonio Muñoz Molina. — Madrid : Alfaguara, 1997. — 400 p.
15. *Cela Camilo José.* Judíos, moros y cristianos / Camilo José Cela. — Barcelona : Destino, 1979. — 308 p.
16. *Torrente Ballester Gonzalo.* Los gozos y las sombras. II: Donde da la vuelta el aire / Gonzalo Ballester Torrente. — Madrid : Alfaguara, 1972. — 373 p.